

İhracatta Ürün Çeşitlendirme ve Yoğunlaşma Analizi: Baltık Ülkeleri Örneği

Araştırma Makalesi

Güçgeldi BASHIMOV¹

Öz

İhracatın ürün bazında çeşitlendirilmesi ülke ekonomileri açısından önem taşımaktadır. İhracat ürün sepetinin çeşitlendirilmesi döviz gelirlerinde istikrarın sağlanması ve uzun dönemde ihracat artışlarının sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, ihracat çeşitlendirmesi ülkelerin dış rekabet gücüne olumlu katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada Baltık ülkelerinin (Letonya, Litvanya ve Estonya) ihracatta ürün yoğunlaşma derecesi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla uygulamalı çalışmalarda en çok tercih edilen Yoğunlaşma Oranı (CR) ve Gini-Hirschman indeksi (GH) yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma 2001-2018 dönemini kapsamakta olup, kullanılan veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nin veri tabanından elde edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar Baltık ülkelerinin ihracatta ürün bazında yoğunlaşma düzeyinin orta derecede olduğunu göstermektedir. Araştırma sonucunda dikkat çeken bir diğer husus da hesaplanan indeks değerlerinin incelenen dönem boyunca giderek azaldığıdır. Bu durum ele alınan dönem boyunca Baltık ülkelerinin ürün bazında yoğunlaşma derecesinin azaldığını göstermektedir. Özellikle Letonya ve Litvanya'nın ihracatında ürün yoğunlaşma derecesinin nispeten azaldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Baltık Ülkeleri
Çeşitlenme
İhracat
Yoğunlaşması

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
26.05.2020
Kabul Tarihi:
21.09.2020

Commodity Diversification in Export and Concentration Analysis: A Case Study of Baltic Countries

Abstract

The diversification of exports on the commodity basis is an important for the national economies. The diversification of the basket of export commodities is of great importance for the stability of foreign exchange revenues and the sustainability of export increases in the long term. Moreover, export diversification contributes positively to the competitiveness of countries. In the present study, it is tried to measure the commodity concentration degree of Baltic countries (Latvia, Lithuania and Estonia) in export. For this purpose, the Concentration Ratio (CR) and the Gini-Hirschman index (GH) were used. The study covers the period 2001-2018 and the secondary data used in the study were obtained from the International Trade Centre's database. The results of the analysis show that the commodity concentration level of the Baltic countries is moderate. Another point that draws attention as a result of the research is that the calculated index values gradually decreased during the examined period. It is shows that commodity concentration level of Baltic countries is decreasing during the examined period. It has been determined that the degree of commodity concentration of Latvia and Lithuania in exports has decreased relatively.

Keywords

Baltic countries
Diversification
Commodity
Concentration

Article Info

Received:
26.05.2020
Accepted:
21.09.2020

¹ Dr. İşletme Bilim Uzmanı. E-posta: guyc55@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3944-5499

Giriş

Küreselleşme ile birlikte yerel ekonomilerin küresel pazarlar ile birleşmesi, ticaretin serbestleşmesi, sermaye hareketleri, yeni pazarların keşfedilmesi ile uluslararası ticaretin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Uluslararası ticarete serbestleşme rekabet koşullarını uluslararası boyuta taşımıştır. Devletler uluslararası ticaretten pay alabilmek ve dünya piyasalarında varlıklarını sürdürebilmek için birbirleriyle yarışmaktadırlar. Dolayısıyla uluslararası piyasalardan pay alabilmek ve bu piyasalarda rekabet üstünlüğü sağlamak birçok ülkenin temel hedefleri arasında yer almaktadır. Ülkeler küresel pazarlarda varlıklarını sürdürebilmek, yeni pazarlara ulaşabilmek ve sürdürülebilir büyümede başarıyı elde etmek için çeşitli yöntem veya politikalar uygulamaktadır. Bu yöntemlerden biri de ihracat sepetinin çeşitlendirilmesidir. İhracat sepetinin çeşitlendirilmesi ülkelere birçok yarar sağlamaktadır. İhracatın çeşitlendirilmesi ihracat sisteminin istikrarlı bir yapıya kavuşmasına ve ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır (Ghosh ve Ostry, 1994; Kösekaşyaoğlu, 2007: 17; Akar ve Ay, 2018: 810). Ancak, birçok ülkede halen ihracatın büyük bir kısmı birkaç üründen oluşmaktadır. İhracat sepetinin birkaç üründen oluşması ihracat istikrarsızlığına neden olmaktadır.

İhracat istikrarsızlığı, ihracat gelirlerindeki dalgalanmalar olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, literatürde ihracat istikrarsızlığının tek bir tanımlaması yoktur. Genel olarak ihracat istikrarsızlığı, ihracat gelirlerinin zaman içerisinde belirli bir trend izlememesi durumudur. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar, ihracatın belli sayıdaki ürünlere bağlı olması ve ihracat yapılan dış piyasaların birkaç ülkeden ibaret olması ihracat gelirlerinde aşırı dalgalanmalara neden olabilmektedir. İhracatta ürün ve ülke yoğunlaşma derecesinin yüksek olması uzun dönemde ihracat gelirlerinde düşüşe neden olmaktadır. Esasen ihracatı ağırlıklı olarak ilksel (geleneksel) ürünler olarak nitelendirilen doğal hammadde ve tarımsal ürünlerden oluşan ülkeler ihracat istikrarsızlığı sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Günümüzde ihracat istikrarsızlığı pek çok ülke açısından önemli bir sorundur. İhracat gelirlerinde istikrarın temin edilebilmesi için ihracatın hem ürün hem de ülke bazında çeşitlendirilmesi gerekmektedir. İhracatın ürün ve pazar bazında çeşitlendirilmesi küresel piyasalarda meydana gelebilecek olumsuzlukların etkilerini yumuşatmakla kalmayıp aynı zamanda ekonomide istikrarın temin edilmesine de önemli katkı sağlamaktadır. İhracat sepetinin çeşitlendirilmesi uzun dönemde ülkelerin ekonomik büyüme performansı üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Nitekim iktisat yazınında ekonomik büyüme ile ihracat çeşitliliği arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı birçok çalışma ile tespit edilmiştir (Erdoğan, 2006; Herzer ve Nowak, 2006; Hesse, 2008; Değer, 2010).

Son yıllarda dünya genelinde yaşanan siyasi ve ekonomik krizler pek çok ülkenin dış ticaret performansını olumsuz etkilemiştir. Yaşanan krizler ile birlikte dış talepte meydana gelen daralma birçok ülkenin ihracat gelirlerinde ciddi düşüslere neden olmuş ve ülkelerin cari işlemler açığını artırmıştır. Bu durum ihracatta çeşitlendirme olgusunu gündeme getirmiştir. İhracat çeşitlendirmesi tüm ülkelerde olduğu gibi Baltık ülkeleri açısından da son derece önem arz eden konulardan biridir. Baltık ülkelerinin ihracatta sektörel çeşitlendirmeyi gerçekleştirip gerçekleştiremediklerinin belirlenmesi rekabet stratejilerinin şekillendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda Baltık ülkelerinin ihracatta belli ürünlere bağımlı olup olmadıkları analiz edilmiştir. Bu çalışma 2001-2018 yılları arasında Baltık ülkelerinin ihracatta ürün yoğunlaşma derecesini çeşitli indeksler yardımı ile ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada ihracatta ürün yoğunlaşma derecesi dış ticaret verileri ile değerlendirilmektedir. Literatürde Baltık ülkelerinin ihracatta ürün bazında yoğunlaşma (çeşitlendirme) derecesini ölçen çalışmaların yetersiz oluşu bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışmanın literatürdeki boşluğu gidereceği düşünülmektedir.

1. Literatür Araştırması

İhracat çeşitlendirmesi (yoğunlaşması) son yıllarda dış ticaret literatüründe popüleritesi günden güne artan konuların başında gelmektedir. İhracatta çeşitlendirmenin (yoğunlaşmanın) ölçülmesine yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Bunlardan bazıları ile ilgili kısa bilgiler bu bölümde sunulmuştur.

Yavuz (2000). Çalışmada 1975-1998 yılları arasında Türkiye'nin ihracat ve ithalatının mallar ve ülkeler açısından yoğunlaşma derecesi Gini-Hirschman indeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Türkiye'de ihracat ve ithalatın belli ürün ve ülkeler üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir.

Erlat ve Akyüz (2001). Çalışmalarında Türkiye'nin dış ticaretinin yoğunlaşma düzeyi ele alınmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'nin dış ticaretinde ürün ve pazar açısından yoğunlaşma düzeyinin giderek azaldığı tespit edilmiştir.

Kösekahyaoğlu (2007). 1980-2005 yılları arasında Türkiye'nin ihracatta ürün açısından yoğunlaşma düzeyi incelenmiştir. Çalışmada Gini-Hirschman indeksi kullanılmıştır. Sonuç olarak, 1980'li yıllardan sonra Türkiye'nin ihracatında ürün çeşitliliğinde önemli değişiklikler yaşandığı tespit edilmiştir.

Naude ve Rossouw (2008). 1962-2000 yılları arasında Güney Afrika'nın ihracatta yoğunlaşma düzeyi Hirschman-Herfindahl indeksi kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda Güney Afrika'nın ihracatta ürün yoğunlaşma düzeyi yüksek bulunmuştur.

Hamid (2008). 1970-2003 yıllarını kapsayan çalışmada Gini-Hirschman indeksi kullanılarak Malezya'nın ihracat yoğunlaşma derecesi incelenmiş, ayrıca bir dizi bağımsız değişkenler regresyon analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar, Malezya'nın ihracatında ürün ve pazar yoğunlaşma derecesinin azaldığını göstermektedir. Regresyon analizi sonucunda ürün açısından yoğunlaşmanın ihracat gelirlerindeki istikrarsızlığı açıklayan önemli değişken olduğu belirlenmiştir.

Ayrancı (2009). Çalışmasında Hirschman-Herfindahl indeksi kullanılarak Türkiye'nin dış ticaretteki yoğunlaşma düzeyi incelemiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin küreselleşme sürecinde dış ticarete yoğunlaşma düzeyi azalmış ve ürün çeşitliliği artmıştır.

Hossain ve Chowdhury (2012). Bangladeş'in ihracatında ürün ve ülke açısından yoğunlaşma düzeyi çeşitli indeksler kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda 1980-2007 yılları arasında Bangladeş'in ihracatında ürün bazında yoğunlaşma düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Soos (2015). Çalışmada üç Avrupa ülkesi olan Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya'nın ihracatta sektör bazında yoğunlaşma düzeyleri incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda söz konusu ülkelerin ihracatta yoğunlaşma derecesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Erkan ve Sunay (2016). Çalışmalarında Ticaret Yoğunlaşma Oranı ve Gini-Hirschman indeksi kullanılarak Türkiye'nin ihracatındaki ürün ve pazar yoğunlaşma düzeyi incelenmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda, Türkiye'nin ürün ve pazar bazında yoğunlaşmalarının azaldığı ortaya koyulmuştur.

Bashimov (2017). 2001-2015 dönemini kapsayan çalışmasında Orta Asya ülkelerinin ihracatta ürün yoğunlaşma derecesi analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Yoğunlaşma Oranı ve Gini-Hirschman indeksi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Orta Asya ülkelerinde ihracatın ürün bazında yoğunlaşma oranının genel olarak yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tekle (2017). 2000-2014 dönemi için Eritre'nin ihracatta ürün ve ülke bazında yoğunlaşma derecesini standardize edilmiş Hirschman-Herfindahl indeksini kullanarak analiz etmiştir. Sonuçlar, incelenen dönem boyunca indeks değerinin sürekli arttığını ve Eritre'nin ihracatta ürün ve ülke bazında çeşitlendirmeyi gerçekleştiremediğini göstermektedir. Ülke ihracatının büyük bir kısmının bakır, altın, gümüş gibi madencilik ürünlerinden oluştuğu tespit edilmiştir.

2. Materyal ve Metot

Bu çalışmada Baltık ülkelerinde ihracatın ürün bazında yoğunlaşma derecesi 2001-2018 dönemi itibarıyla analiz edilmiştir. Çalışmada Armonize Sisteme (Harmonised System-HS) göre iki haneli ürün sınıflandırması esas alınmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nin (International Trade Centre-ITC) istatistiklerinden elde edilmiştir. Bununla birlikte, konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırma, derleme ve incelemelerden de yararlanılmıştır.

Yoğunlaşma kavramı literatürde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Yoğunlaşma kavramı dış ticaret analizinde önemli konular arasında yer almaktadır. Dış ticaretin belli ürün veya ülkelere yoğunlaşmış ya da yoğunlaşmadığı çeşitli göstergeler ile belirlenebilmektedir. Bugüne kadar çeşitli araştırmacılar tarafından farklı indeksler geliştirilmiştir. Dolayısıyla ihracat yoğunlaşmasını ölçmede kullanılan çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Bu çalışmada Baltık ülkelerinin ihracatta ürün yoğunlaşma derecesinin ölçümünde literatürde genel kabul görmüş ölçütler olan Yoğunlaşma Oranı ve Gini-Hirschman indeksleri kullanılmıştır. Yoğunlaşma Oranı (Concentration Ratio-CR_k) indeksi, basitliği ve

kolay hesaplanabilmesi nedeni ile uygulamalı çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Yoğunlaşma Oranı, belli sayıda ürün, sektör veya ülkenin toplam paylarını göstermektedir (Doğan ve Soyyiğit Kaya, 2011: 6). Yoğunlaşma Oranı, dış ticarete sırasıyla en çok paya sahip olan “k” adet ürünün veya ülkenin verilerini kullanmaktadır. Dolayısıyla tüm dış ticaret paylarını dikkate almamaktadır. CR_k indeksi aşağıda verilen eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır (Ayrancı, 2009: 58; Küçükiremitçi ve ark., 2010: 3):

$$CR_k = \sum_{i=1}^k X_i * 100 \quad (1)$$

Eşitlik 1’de CR_k yoğunlaşma oranını, k ürün veya ülke sayısını, X_i ise ürün, sektör veya ülkenin toplam ihracat içindeki payını göstermektedir. k değerinin seçimi için herhangi bir kistas yoktur ve seçme işlemi isteğe bağlıdır. Çalışmalarda genellikle CR (4) ve CR (8) şeklindeki ölçütler kullanılmaktadır (Ayrancı, 2009: 58; Kostakoğlu, 2015: 132). CR (4) en büyük 4 birimin (ürün veya ülke) payını, CR (8) en büyük 8 birimin (ürün veya ülke) payını göstermektedir. Bu çalışmada da CR (4) ve CR (8) değerleri hesaplanmıştır. CR_k indeksi %0 ile %100 arasında değer almaktadır. İndeks değerinin yüksek oluşu yoğunlaşmanın artması ve dış ticarete çeşitlendirmenin azaldığı demektir. Bununla birlikte, eğer 0<CR_k<30 ise düşük düzeyde yoğunlaşma, 31<CR_k<50 orta düzeyde yoğunlaşma, 51<CR_k<70 yüksek düzeyde yoğunlaşma ve 71<CR_k<100 ise çok yüksek düzeyde yoğunlaşma olduğu kabul edilmektedir (Polat, 2007: 100).

İhracatta yoğunlaşma derecesinin belirlenmesinde kullanılan bir diğer ölçüt Gini-Hirschman indeksidir. Gini-Hirschman indeksi sadeliği ve etkinliği nedeniyle pek çok bilimsel çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Kösekahyaoglu, 2007: 18). Gini-Hirschman yoğunlaşma indeksinin matematiksel gösterimi aşağıdaki şekildedir:

$$GH_i = \left[\sum_{i=1}^n \left(\frac{X_{ij}}{X_i} \right)^2 \right]^{1/2} * 100 \quad (2)$$

Eşitlik 2’de X_{ij} i ülkesinin j sektöründeki ihracatını, X_i i ülkesinin toplam ihracatını, n ise analiz edilen ürün veya sektör sayısını göstermektedir (Salim ve Ojha, 2004: 23). GH indeksi 0-100 arasında bir değer almaktadır. Hesaplanan GH indeks değerinin küçük olması ihracatta ürün çeşitliliğinin arttığını gösterirken, indeks değerinin büyük olması ise ihracatta ürün çeşitliliğinin azaldığına ve yoğunlaşmanın arttığına işaret etmektedir (Anonim, 2012: 6). GH indeksi, ihracata konu olan tüm ürünleri (sektörleri) içermesi nedeniyle, CR oranlarına kıyasla daha güvenilir indekstir (Saraçoğlu, 2017: 162).

3. Baltık Ülkelerinde Dış Ticaretin Genel Görünümü

Doğu Blokunun dağılması sonucu Baltık ülkeleri (Letonya, Litvanya ve Estonya) planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomi sistemine yavaş yavaş geçiş yapmışlardır. Baltık ülkelerinin sosyal, ekonomik ve siyasi yapıları bir birine oldukça benzerlik göstermektedir. Baltık ülkeleri küçük ülke olmalarına rağmen küresel piyasaya uyum sağlayabilmek için büyük çabalar harcamaktadır. Baltık ülkeleri 2004 yılında Avrupa Birliğine (AB) üye olmuşlardır. Ekonomide liberal politikaların uygulanmaya başlanması ile birlikte Baltık ülkelerinin dış ticareti hızla artış göstermiştir. 2000’li yıllarda Baltık ülkelerinin toplam ihracat değeri 10 milyar dolar seviyelerinde iken, bu rakam 2010 yılında 40 milyar doları geçmiş ve 2018 yılında 65 milyar dolara yükselmiştir. Son yirmi yılda ihracat ile birlikte ithalatta da önemli düzeyde artış olmuş ve günümüzde ithalat 70 milyar dolara ulaşmıştır. Tablo 1’de Baltık ülkelerinin dış ticaretine ilişkin veriler sunulmaktadır. Buna göre, 2001-2018 yılları arasında Baltık ülkelerinin dış ticarete sürekli açık verdiği görülmektedir. 2018 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı Letonya’da %80,65, Litvanya’da %91,23 ve Estonya’da ise %92,43 olarak gerçekleşmiştir.

Baltık ülkelerinde ticaret hacminin çok yüksek düzeylerde olmadığı görülmektedir. Baltık ülkelerinde ticari ilişkiler belli ülkelere yoğunlaşmaktadır. Baltık ülkelerinin toplam ticaretinin yaklaşık %20-30'u kendi aralarındaki ticarettir. Bununla birlikte, Rusya, Finlandiya, İsveç, Polonya ve Almanya en önemli ticaret ortakları konumunda yer almaktadır (Poissonnier, 2017: 3).

Tablo 1: Baltık ülkelerinde dış ticaretin gelişim seyri (Milyar dolar)

Yıllar	Letonya			Litvanya			Estonya		
	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge
2001	2,0	3,5	-1,5	4,5	6,3	-1,8	3,9	5,2	-1,3
2005	5,3	8,7	-3,4	12,0	15,7	-3,7	8,2	11,0	-2,8
2010	8,8	11,1	-2,3	20,8	23,3	-2,5	12,8	13,1	-0,3
2015	11,6	14,0	-2,4	25,4	28,1	-2,7	13,9	15,7	-1,8
2018	15,0	18,6	-3,6	33,3	36,5	-3,2	17,1	18,5	-1,4

Kaynak: ITC veri tabanı

Baltık ülkelerinin ihracat ürün sepeti daha çok düşük ve orta-düşük teknoloji grubu ürünlerden oluşmaktadır. Özellikle ahşap eşya, kâğıt ve kâğıt ürünleri, mobilya, elektrik makineleri, mineral yakıtlar, motorlu kara taşıtlar ve parçaları, demir ve çelik gibi hammadde ve emek yoğun ürünler ihracatta önemli paya sahiptir. ITC verilerine göre Letonya'nın ilk 10 ürün bazındaki toplam ihracatı 2018 yılında 9,8 milyar iken, toplam ihracatı 15 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracatın %65'lik kısmını ilk 10 ürün gerçekleştirilmektedir. Litvanya'da ilk 10 ürünün ihracat değeri 2018 yılında 20 milyar dolar ve bu toplam ihracatın %60'lık kısmını oluşturmaktadır. Estonya'da ise ilk 10 ürünün ihracat değeri 12,5 milyar dolar ve toplam ihracatın %73'lük kısmını ilk 10 ürün gerçekleştirilmektedir. Bu durum Baltık ülkelerinde ihracatın önemli oranda 10-15 ürün ihracatına dayandığını göstermektedir.

4. Bulgular

Bu bölümde Baltık ülkelerinin ihracatın ürün bazında yoğunlaşma düzeyi çeşitli indeksler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada Yoğunlaşma Oranı (CR) ve Gini-Hirschman (GH) indeksleri kullanılmıştır. Letonya'nın ihracatta ürün bazında yoğunlaşma derecesine ilişkin analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Letonya'nın ihracatında en yüksek paya sahip olan dört ve sekiz ürünün payını gösteren CR (4) ve CR (8) yoğunlaşma oranının ele alınan dönem boyunca azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte CR (4) değerlerine bakıldığında orta derecede yoğunlaşmanın, CR (8) açısından bakıldığında ise yüksek derecede yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. GH indeks değerlerine bakıldığında zamanla azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu indeks de CR indeksi gibi zaman içinde Letonya'nın ürün ihracatında yoğunlaşma oranının düştüğünü göstermektedir. Her üç indeks de Letonya'nın ürün ihracatında ürün yoğunlaşmasının azaldığını ve ürün çeşitlendirmesini nispeten gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Tablo 2: Letonya'nın ihracatta ürün bazında yoğunlaşma oranı

Yıllar	CR (4)	CR (8)	GH
2001	50,92	63,84	36,50
2002	49,50	63,33	36,08
2003	52,32	65,19	37,69
2004	47,45	62,30	31,86
2005	46,56	60,95	29,44
2006	41,99	58,88	27,80
2007	43,05	58,76	27,79
2008	40,03	56,64	24,63
2009	37,56	56,54	23,91
2010	40,15	58,70	25,59
2011	40,81	59,68	24,85
2012	39,67	58,47	23,86
2013	39,58	56,43	24,17
2014	41,84	58,17	25,06
2015	42,71	58,66	25,37

2016	40,43	57,37	24,96
2017	39,41	57,12	24,62
2018	41,86	59,63	25,66

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır

Tablo 3’de Litvanya’nın 2001-2018 döneminde gerçekleştirdiği ihracattaki ürün yoğunlaşma dereceleri gösterilmiştir. CR (4) ve CR (8) indeks değerlerinin incelenen dönem boyunca azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. İhracat pay sıralamasına göre ilk 4 ve 8 ürünün ihracat oranlarının zamanla azalması yoğunlaşmanın da giderek azaldığını göstermektedir. Analiz sonucunda CR (4) indeks değerleri orta derecede yoğunlaşmaya işaret ederken, CR (8) değerleri ise yüksek derecede yoğunlaşmaya işaret etmektedir. GH indeks değeri de düşük yoğunlaşmaya işaret etmektedir. Her üç indeks değerinde de belirgin düşüş göze çarpmaktadır. Buradan Litvanya’nın incelenen dönemde ihracatta ürün çeşitliliğini nispeten gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim 2000’li yıllarda Litvanya’nın ihracatı ağaç ve ahşap eşya, hazır giyim, tarım ve demir-çelik ürünlerinde yoğunlaşmışken (2001 yılında bu sektörlerden olan ihracat toplam ihracatın yaklaşık %60’ını oluşturmaktaydı), son yıllarda bu ürünlerin toplam ihracattaki payı %35’e kadar gerilemiştir. Bununla birlikte, Litvanya’nın ihracatında halen hammadde ve yarı işlem görmüş ürünlerin önemli paya sahip olduğunu görebiliriz.

Tablo 3: Litvanya’nın ihracatta ürün bazında yoğunlaşma oranı

Yıllar	CR (4)	CR (8)	GH
2001	44,74	61,81	28,62
2002	40,93	61,12	26,06
2003	40,57	62,23	26,49
2004	44,57	63,78	30,00
2005	45,29	63,15	30,89
2006	44,10	62,26	28,74
2007	36,32	58,32	23,07
2008	43,85	62,33	29,52
2009	39,51	57,20	26,47
2010	42,03	59,30	28,04
2011	44,16	61,28	29,61
2012	43,24	60,11	28,95
2013	41,84	58,43	27,78
2014	39,34	56,80	24,52
2015	38,25	55,41	23,67
2016	36,17	53,56	22,36
2017	37,70	54,80	23,10
2018	37,40	54,81	23,02

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır

Tablo 4’de Estonya’nın 2001-2018 döneminde gerçekleştirdiği ihracattaki ürün yoğunlaşma dereceleri gösterilmiştir. CR (4) ve CR (8) indeks değerlerinin incelenen dönem boyunca arttığı görülmektedir. İhracat pay sıralamasına göre ilk 4 ve 8 ürünün ihracat oranlarının zamanla artmış olması söz konusu ürünlerin ihracat değerlerinin diğer ürünlere kıyasla daha fazla arttığını göstermektedir. Geçen süreçte özellikle mineral yakıtlar, mobilya, demir-çelik ürünlerinin toplam ihracattaki payları artış göstermiştir. Buna karşın incelenen dönemde elektrik makineleri ve aksamalarının toplam ihracattaki payı %25’den %16’a gerilemiştir. Hesaplanan CR (4) ve CR (8) oranları yüksek derecede yoğunlaşmaya işaret etmektedir. Hesaplanan CR değerlerinin yüksek oluşu, ülke ihracatının belli ürünlere bağımlı olduğu anlamına gelmektedir. GH indeks değerinde ise ele alınan dönem boyunca belirgin bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu durum az da olsa ihracatta ürün çeşitliliğinin gerçekleştirildiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, toplam ihracatın yaklaşık %80’lik kısmını ilk 20 ürün gerçekleştirmektedir. Bu durum ihracatın mallar arasında dengeli dağılmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Estonya’nın ihracatta ürün bazında yoğunlaşma oranı

Yıllar	CR (4)	CR (8)	GH
2001	46,64	61,53	30,16

2002	42,05	58,86	25,80
2003	44,16	59,50	26,80
2004	46,49	62,76	28,51
2005	46,85	65,08	28,79
2006	50,04	68,23	29,09
2007	42,70	64,03	25,31
2008	41,04	62,62	24,76
2009	44,39	63,49	26,15
2010	45,89	63,58	26,86
2011	50,34	66,21	29,11
2012	49,40	64,68	28,36
2013	44,64	60,44	26,35
2014	47,87	64,70	28,24
2015	47,95	66,62	28,35
2016	46,78	66,64	28,39
2017	45,64	64,74	26,56
2018	50,23	68,69	28,26

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır

Sonuç

Son dönemlerde dünya piyasasında yaşanan rekabet koşulları ve hızlanan küreselleşmeden dolayı ülkeler küresel piyasada daha fazla pay sahibi olmak için dış rekabet güçlerini artırma yönünde yoğun çaba göstermektedir. Bu durum ülkelerin ürün ve pazar bazında ihracat çeşitlendirmesini gerçekleştirmelerini zorunlu kılmaktadır. İhracat çeşitlendirmesi dış ticaret performansının sürdürülebilirliği açısından çok önem arz etmektedir. İhracatta çeşitlendirme ihracat gelirlerinde meydana gelebilecek olası dalgalanmaların ve risklerin minimum seviyeye indirilmesine yardımcı olmaktadır. Bugün ülkeler küresel piyasalardan kaynaklanan ekonomi ve politik kaynaklı riskleri azaltmak için ihracatta ürün çeşitliliğine gitmektedir. İhracat karmasının çeşitlendirilmesi özellikle gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretten daha fazla yararlanma imkânı sunmaktadır.

2001-2018 dönemini kapsayan bu çalışmada Yoğunlaşma Oranı ve Gini-Hirschman indeksi kullanılarak Baltık ülkelerinin ihracatındaki ürün yoğunlaşma derecesinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda, Baltık ülkelerinin ihracatında orta düzeyde yoğunlaşma olduğu belirlenmiştir. Hesaplanan indeks değerleri 2001-2018 yılları arasında genel olarak azalma eğiliminde olup Baltık ülkelerinin ihracatta ürün çeşitlendirmesini nispeten gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Baltık ülkelerinin ihracatı halen geleneksel ürünlerden oluşan dar bir ihracat sepetine sahip olduğu bir gerçektir. Baltık ülkelerinin küresel piyasalardan daha fazla pay alabilmesi ve dış rekabet gücünü artırabilmesi için söz konusu ülkelerin geleneksel görünümünden kurtularak üretim ve ihracatın teknoloji yoğun bir yapıya kavuşturulması için yoğun çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda mevcut sanayi dallarının gözden geçirilerek ileri teknoloji ürünlerini üreten sanayi dallarının geliştirilmesi, üretim kapasitesi ve ihracatı artıracak yatırımlara öncelik verilmesi gerekmektedir. İhracat hacminin artırılması arzu edilmekle birlikte ihracatın ürün bazında çeşitlendirilmesi de önemli bir konudur. İhracatta ürün açısından çeşitlendirmeyi gerçekleştirmek için araştırma ve geliştirmeye dayalı katma değeri yüksek ürünlerin üretimini destekleyecek ve markalaşmayı teşvik edecek politikaların uygulanması büyük önem taşımaktadır. Baltık ülkelerinde ihracat ürün sepetinin çeşitlendirilmesi dış talepten doğacak risk ve istikrarsızlığın engellenmesi, dış ticaret açığının kapatılması ve ekonomik büyümede istikrarın sağlanması bakımından önem taşımaktadır.

Kaynakça

- A Akar, G. ve Ay, A. (2018). İhracat Çeşitlendirmesi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5 (21), 809-820.
- Anonim. (2012). Ödemeler Dengesi Raporu, T.C. Merkez Bankası, Ankara.
- Ayrancı, E. (2009). Türkiye'nin Ekonomik Açıdan Küreselleşmesinin Yoğunlaşma Vasıtasıyla Ölçülmesi ve Konu Hakkında Bir Araştırma, *Anadolu Bil MYO Dergisi*, 4 (16), 50-64.
- Bashimov, G. (2017). Dış Ticarete Ürün Bakımdan Yoğunlaşma: Orta Asya Ülkeleri Örneği, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (12), 37-50
- Değer, K.M. (2010). İhracatta Ürün Çeşitliliği ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi (1980-2006), *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (2), 259-287.
- Doğan, S. ve Soyyiğit Kaya, S. (2011). Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinin Ülke ve Fasil Bazlı Yoğunlaşma Analizi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 14, 1-18.
- Erdoğan, S. (2006). Türkiye'nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması, *S.Ü. Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, 10 (9), 30-39.
- Erkan, B. ve Sunay, Z.F. (2016). Türkiye'nin İhracatının Yoğunlaşma Perspektifinde Analizi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1823-1842.
- Erlat, G. ve Akyüz, O. (2001). Country Concentration of Turkish Exports and Imports Over Time, Topics in Middle Eastern and African Economies, <http://www.meea.sites.luc.edu/volume3/meaa3.html>, erişim: 11.02.2020.
- Ghosh, A.R. ve Ostry, J. (1994). Export Instability and the External Balance in Developing Countries, IMF Working Paper No. 94/8, IMF.
- Hamid, Z. (2008). Concentration of Exports and Patterns of Trade: A Time Series Evidence of Malaysia, *The Journal of Developing Areas*, 43 (2), 255-270.
- Herzer, D. ve Nowak, F. (2006). Export-Led Growth in Chile: Assessing The Role of Composition in Productivity Growth, *The Developing Economies*, 44 (3), 306-328.
- Hesse, H. (2008). Export Diversification and Economic Growth. Commission on Growth and Development. Working Paper No. 21, The World Bank.
- Hossain, M. ve Chowdhury, S.A. (2012). Pattern and Determinants of Export Diversification in Bangladesh: An Empirical Assessment, *D.U. Journal of Marketing*, 15, 109-126.
- ITC. (2020). International Trade Statistics. <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> erişim: 24.02.2020.
- Kostakoğlu, S.F. (2015). İnternet Servis Sağlayıcıları Piyasasına Yönelik Yoğunlaşma Analizi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11 (25), 129-140.
- Kösekahyaoglu, L. (2007). Türkiye Dış Ticaretinde Ürün ve Ülke Bazında Yoğunlaşma: 1980-2005 Dönemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 36, 15-34.
- Küçükkiremitçi, O., Karaca, M.E. ve Eşiyok, B.A. (2010). Türkiye'nin İhracatında Öne Çıkan Sektörlerde Temel Pazar Ülkeler, Rakipler ve Rekabet Gücü, Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, Ankara.
- Naude, W. ve Rossouw, R. (2008). Export Diversification and Specialization in South Africa: Extent and Impact, World Institute for Development Economic Research, 93, 1-36.

- Poissonnier, A. (2017). The Baltics: Three Countries, One Economy? European Economy Economic Brief, Luxembourg.
- Polat, Ç. (2007). Yoğunlaşma ve Piyasa Yapısı İlişkisi Çerçevesinde Türk Çimento Sektörünün Yapısal Analizi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 97-116.
- Salim, S. ve Ojha, S.N. (2004). Commodity Diversification and Geographic Concentration on Indian Seafood Exports, *Southern Economist*, 15: 23-24.
- Saraçoğlu, D.Ş. (2017). Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Arasında Dış Ticaretin Gelişimi ve Türkiye’de İmalat Sanayinde Sektörel İstihdama Etkisi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72 (1), 151-182.
- Soos, K.A. (2015). Geographical and Sectorial Concentration in Czech, Hungarian and Slovak Exports, Hungarian Academy of Sciences Discussion Papers, Budapest.
- Tekle, G. (2017). Export Product and Market Diversification and Its İmplications on The Performance of Eritrea’s Foreign Trade, *International Journal of Business and Management Review*, 5 (10), 61-78.
- Yavuz, N.Ç. (2000). Türkiye’nin Dış Ticaretinin Mallar ve Ülkeler Açısından Konsantrasyon Analizi (1975-1998), *Çimento İşveren Dergisi*, 14 (5), 3-12.